

УДК 330.87

DOI: 10.30977/ЕТК.2225-2304.2020.36.0.57

ДОСЛІДЖЕННЯ КСВ ЯК ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

БОЧАРОВА Н. А., кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту.

E-mail: bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, ORCID 0000-0003-4371-0187

ФЕДОТОВА І. В., кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту.

E-mail: irina7vf@gmail.com, ORCID 0000-0002-3277-0224

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Я. Мудрого, 25, м. Харків, Україна, 61002.

***Анотація.** У статті досліджено глобальні тренди розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) з особливим акцентом на сталий розвиток життєздатності підприємств. Проаналізовано наявні моделі сталого розвитку, які були запропоновані дослідниками. Запропоновано сферичну модель сталого розвитку підприємства, яка складається з трьох просторів зовнішнього середовища, з якими взаємодіє підприємство, та інструментів управління ними на засадах корпоративної соціальної відповідальності. У запропонованій моделі подано ієрархічне розташування економічної, соціальної та екологічної сфер і визначена галузь корпоративної соціальної відповідальності підприємства. Запропоновано напрями застосування інструментів управління, за допомогою яких підприємство впливає на простір, з яким взаємодіє, та відповідає на сучасні запити суспільства про життя в безпечному середовищі. Ці напрями впровадження інструментів управління орієнтовані на збереження стійкості та життєздатності підприємства й підтримання його сталого розвитку. Це спосіб вирішення проблеми пристосування в ситуації, що склалася, відповідно до кожної сфери, з якою стикається підприємство. Запропонована модель дозволяє досягти довготривалої рівноваги між основними сферами сталого розвитку підприємства (економічною, соціальною, екологічною) з відповідними напрямками впровадження інструментів управління корпоративною соціальною відповідальністю. Модель побудована для суспільства загалом, але її можна адаптувати для формування моделі сталого розвитку підприємства з точки зору забезпечення його життєздатності. Застосування на практиці соціальної відповідальності надає переваги в процесі поліпшення управління завдяки запобіганню ризиків, поліпшення репутації підприємства, збільшення обсягів продажів і частки ринку, мотивації співробітників, лояльності інвесторів, поліпшення фінансових показників, налагодження відносин з державним сектором і суспільством, а також охорони навколишнього середовища, що призведе до формування довготривалої життєздатності підприємства.*

Ключові слова: сталий розвиток, корпоративна соціальна відповідальність, життєздатність підприємств, концепція екологічної відповідальності, економічна, соціальна й екологічна сфери.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях розвиток суспільства пов'язаний з певними економічними, соціальними та екологічними

ми проблемами. Великий бізнес як частина суспільства, зумовлює вектор його розвитку, тому значення корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) посилюється. Ділова спільнота вийшла на етап переосмислення змісту сучасного бізнесу щодо таких питань: у чому полягає його парадигма, якою повинна стати стратегічна мета та якою потрібна бути взаємодія з державою та суспільством [1, с. 18]. На зміну «корпоративного егоїзму» поступово приходять новий мейнстрим підприємницької діяльності – соціальна сенсибілізація, тобто перманентна увага суб'єктів економіки до запитів суспільства, що виражається в пошуку та реалізації таких управлінських концепцій, які дозволяють оптимально реагувати на його очікування, враховувати його інтереси й одночасно використовувати відповідну практику для збільшення ефективності та стійкості власної підприємницької діяльності [2, с. 422]. Найпоширенішими прикладами практичного застосування теоретичних засад соціальної сенсибілізації у процесі ведення бізнесу є концепція корпоративної соціальної відповідальності, управління сталим розвитком, які нині є невід'ємною складовою політики успішних корпорацій.

Світова громадськість визначає корпоративну соціальну відповідальність як один з необхідних факторів стратегічного розвитку великого бізнесу. Соціальна відповідальність бізнесу розглядається як запорука сталого розвитку компаній, оскільки відповідає довгостроковим інтересам акціонерів та соціальній меті суспільства, сприяє досягненню соціального миру, безпеці людей, збереженню навколишнього середовища, дотримання прав людини. Впровадження в діяльність бізнесу міжнародних стандартів якості, екологічної безпеки, менеджменту є обов'язковою умовою виходу товарів і послуг на міжнародні ринки. Відносини в сфері бізнесу базуються на принципах КСВ. Корпоративна соціальна відповідальність є інструментом, за допомогою якого суб'єкти економіки надають суспільству підтримку або покращують власний імідж. Корпоративна соціальна відповідальність також є життєво важливим інструментом, що забезпечує можливість здійснення бізнесу.

Корпоративна соціальна відповідальність є закономірним відображенням соціальної сенсибілізації суспільства, що дозволяє аналізувати та позиціонувати її.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання корпоративної соціальної відповідальності досліджують вітчизняні та закор-

донні вчені Л. Бакаєв [3], У. Баффет [4], А. Брайковська [3], І. І. Зосименко [1], Т. В. Злотнікова [5], Є. І. Іванова [6], А. Н. Крилов [2], Е. М. Марченко [7], А. В. Панова [7], Н. С. Орлова [25], А. О. Харламова [25]. Сталий розвиток підприємства досліджували Н. В. Аграмакова [8], Г. Я. Белякова [9], І. В. Беркнєв [10], З. М. Бурик [11], І. П. Васильчук [12], С. Р. Веламурі [13], О. Ю. Гаврилова [9], А. Б. Гончаров [8], С. Ю. Гончарова [8], Т. К. Гречко [14], Дж. Елкінгтон [15], Л. О. Зайцева [16], Л. А. Квятковська [17], О. С. Кузьміна [18], Я. Н. Лозовська [10], С. А. Лісовський [14], Б. Моріарті [13], О. І. Огірко [11], М. Г. Озерова [9], С. Л. Пакулін [19], А. А. Пакуліна [19], С. А. Романюк [14], Л. Г. Руденко [14], Р. Е. Фрімен [15]. Цікавими є роботи вчених А. М. Борисова, М. С. Борисової та Ю. В. Верстакова [20] з дослідження управління життєздатністю підприємств.

Для побудови і підтримки репутації відповідального бізнесу компанії необхідно розглядати КСВ як завдання менеджменту, що пронизує всю діяльність компанії. У загальному значенні цим поняттям визначають відповідальність підприємства за свій продукт або послуги, споживачів, працівників, партнерів, активну соціальну позицію підприємства, яка полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні гострих соціальних проблем [4, с. 35]. Сучасна організація є органічною частиною складної, взаємопов'язаної та взаємозалежної сукупності інститутів. Саме останні як споживачі, постачальники, органи влади, посередники та арбітри мають значний вплив на організацію. У цій непростій мережі відносин переплітаються економічні, соціальні, екологічні, політичні інтереси, мотиви та прагнення.

Корпоративну соціальну відповідальність можна визначити як нову парадигму сталого розвитку підприємства (корпорації), що є визнаною нормативно-ціннісною системою, яку підтримують співробітники, та соціально орієнтованою моделлю розвитку бізнесу [7, с. 32].

Сталий розвиток та існування підприємства у довгостроковій перспективі більшою мірою залежить від його життєздатності. Як життєздатність визначають комплексну характеристику управлінських і виробничо-економічних відносин, виражену ключовими показниками ефективності як критерій сталого та збалансованого

функціонування організації в умовах нестабільного зовнішнього середовища [20]. Міжнародна організація праці (МОП) давно працює над забезпеченням сталого розвитку життєздатних підприємств. З цією метою нею було розроблено Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року, а також Ресурсна платформа «Гідна праця з метою забезпечення сталого розвитку», у межах якої одним із найважливіших результатів досягнення політики було визначено сприяння життєздатним підприємствам [22]. Відповідно до цього поняття «життєздатні підприємства» взаємопов'язане з трьома складовими сталого розвитку – економічною, соціальною та екологічною. Міжнародна організація праці (МОП) сприяє розвитку лише таких підприємств, які є економічно життєздатними, соціально відповідальними й екологічно свідомими [22].

МОП визначає, що такі підприємства можуть розвиватися, коли дотримані такі базові умови: наявність якісного управління та дієвого соціального діалогу; ефективність цивільних і політичних інститутів і процесів; макроекономічна стабільність і раціональне управління економікою; соціальні відносини та культура, що підтримують підприємства і підприємництво; адекватна фізична інфраструктура та інформаційно-комунікаційні технології; доступність освіти для підготовки кваліфікованої робочої сили; наявність правил і механізмів, що сприяють рівноправності та соціально-зменшує екологічний збиток і створює стимули для економічної активності в разі нейтрального рівня викидів вуглецю [22].

Економічною наукою доведено та підтверджено на практиці, що для забезпечення сталого розвитку соціальна відповідальність бізнес-організацій має не менше значення, ніж розвинена економічна інфраструктура, політична стабільність або втілення в життя проєктів інноваційного розвитку. Таким чином, підхід до управління та розвитку життєздатності підприємств з позиції впровадження імперативу сталого розвитку потребує ретельного дослідження.

Розглянемо підхід до сталого розвитку щодо «потрійної результативності діяльності» (triple bottom line) американського економіста Дж. Елкінгтона [15, с. 48] та нормативний підхід з позиції зацікавлених сторін Е. Фрімена [13, с. 32]. Згідно з підходом Дж. Елкінгтона, будь-яке підприємство несе економічну, екологічну та соціальну відповідальність перед суспільством, забезпечуючи цим свою життєздатність. Але нормативний підхід Е. Фрімена

дозволив визначити відносини між підприємствами та групами осіб, зацікавленими в їхній діяльності. Відповідно до цієї теорії, підприємство несе моральну відповідальність не перед суспільством, а тільки перед зацікавленими сторонами, до яких належать акціонери, працівники підприємства, постачальники, споживачі та територіальні громади, в яких вони здійснюють свою діяльність [13, с. 32].

У процесі своєї еволюції моделі сталого розвитку пройшли шлях виділення пріоритетів від економічної сфери (модель «Міккі Маус»), екологічної сфери («биче око») до балансу сфер (слабка модель) [10]. Найбільш поширеною в економічній літературі є концепція стійкого розвитку, що є результатом об'єднання економічної, соціальної та екологічної точок зору [11, 12, 14, 17]. Т. К. Гречко зазначає, «що термін «sustainable development» перекладається українською мовою як «збалансований розвиток на основі сталого (невиснажливий, довготривалий, підтримуваний) використання ресурсів планети Земля», тобто в загальному значенні цей термін визначається як «збалансований економічний, соціальний та екологічний розвиток на основі сталого (невиснажливого, довготривалого, підтримуваного) використання ресурсів планети Земля» [14, с. 41]. Найбільш розповсюджена модель триєдиної концепції сталого розвитку наведена на рис. 1.

Рис. 1. Триєдина концепція сталого розвитку [11, с. 26]

На думку більшості вчених, концепція сталого розвитку базується на методичному підході, за яким економічні, соціальні та екологічні компоненти є рівнозначними компонентами цілісної

системи, а в процесі їхньої взаємодії виникають певні характеристики або властивості системи (життєздатний, допустимий, справедливий та сталий розвиток). Ця модель побудована для суспільства загалом, але її можна адаптувати для формування моделі сталого розвитку підприємства щодо забезпечення його життєздатності.

Більшість авторів [8, 16, 18, 19], що досліджували сталий розвиток підприємств, аналізували її майже без змін або з незначними доробками. Так, автори [16, 19] виділяють в зовнішньому середовищі підприємства три сфери (економічну, екологічну та соціальну) та розглядають їхній вплив із зовнішнього середовища на підприємство. Інші автори [8, 18] виділяють економічну, соціальну, екологічну підсистеми (компоненти) в середині підприємства. Недоліками запропонованих моделей є те, що автори не розглядають взаємодію підприємства з кожною сферою середовища. Але дехто з авторів [9] не згодні з цим підходом і пропонують концептуальну модель в іншій формі, яка наведена на рис. 2. Системоутворювальними блоками сталого розвитку, на думку авторів, є економічна і соціальна підсистеми, які є взаємопов'язаними. Отже, економічна та соціальна підсистеми пов'язані з екологічною підсистемою і схильні до її величезного впливу.

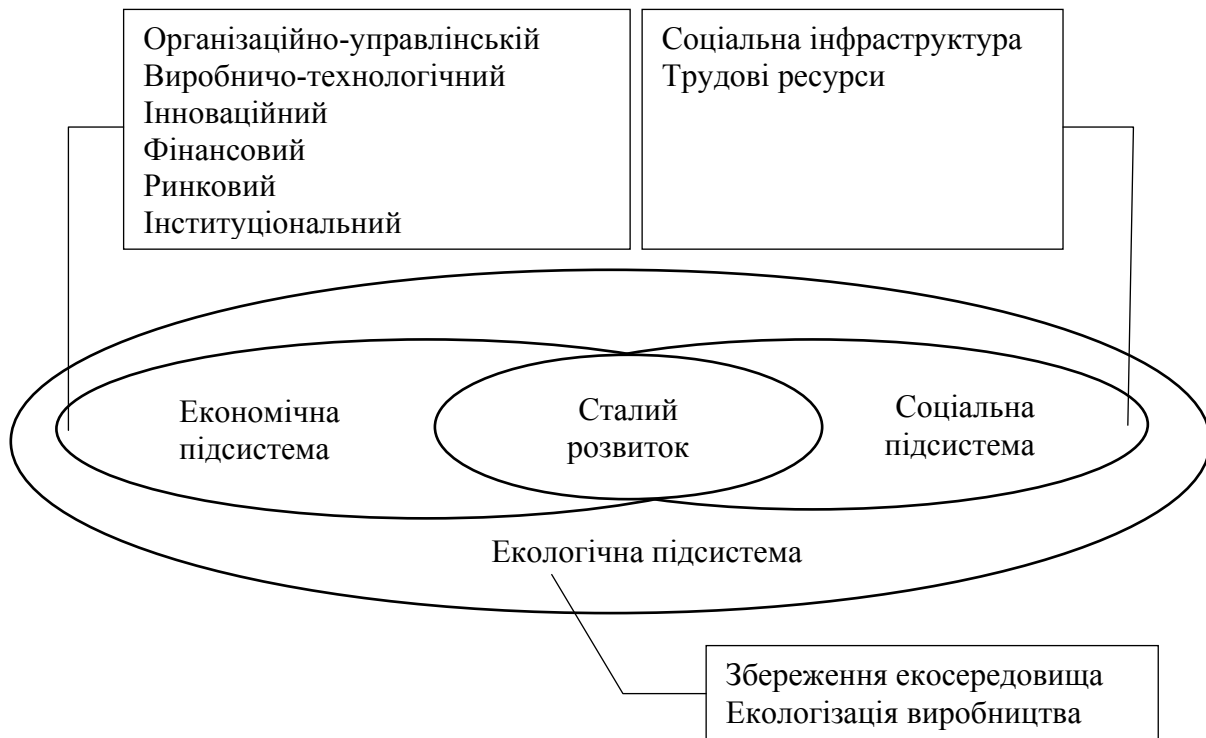

Рис. 2. Модель сталого розвитку [9]

Відповідно до запропонованої моделі, екологічна підсистема об'єднує соціальну та економічну підсистеми.

Таким чином, можна дійти висновку, що серед авторів немає єдиної точки зору на модель стійкого розвитку підприємства та її ключові елементи.

Невирішені складові загальної проблеми. Сучасне поширення досліджень питань розвитку підприємства пов'язане з проблемами економічної, соціальної та екологічної сфер. Це зумовлює необхідність дослідження ключових елементів моделі стійкого розвитку підприємства на засадах корпоративної соціальної відповідальності.

Формулювання мети статті полягає в тому, щоб запропонувати модель сталого розвитку підприємства, що призведе до формування його довготривалої життєздатності.

Виклад основного матеріалу. Формування моделі базується на розумінні того, що підприємство як відкрита система динамічно розвивається та взаємодіє зі своїм оточенням. Підприємство як економічний суб'єкт функціонує в певному економічному просторі, в якому діють взаємовідношення між економічними суб'єктами та інші дії щодо виробництва, обміну, розподілу та споживання благ в умовах обмежених ресурсів з метою формування певних економічних результатів діяльності. Підприємства взаємодіють та здійснюють свої функції у соціальному просторі, яким є суспільство. Соціальний простір містить процеси та взаємини певних соціальних спільнот. Економічні суб'єкти та суспільство знаходяться в навколишньому середовищі, що може бути визначено як екологічний простір. У ньому відбувається взаємодія людини на природи. В екологічному просторі живуть і працюють співробітники будь-якої компанії, її партнери та клієнти, а також все суспільство. Підприємству для підтримки своєї довгострокової життєздатності та сталого розвитку необхідно взаємодіяти з кожним простором за допомогою певних підходів та інструментів, основним з яких є корпоративна соціальна відповідальність. Одним з найпоширеніших підходів до КСВ є підхід з позиції зацікавлених сторін (стейкхолдерів), який передбачає, що, незалежно від типу підприємства чи організації, існують групи людей, які впливають на підприємство або на які впливає саме підприємство. Визначення потреб, очікувань та думок зацікавлених сторін, аналіз та збалансоване врахуван-

ня цих очікувань має принципове важливе значення для діяльності будь-якого підприємства. Існує дві групи стейкхолдерів – зовнішні та внутрішні стейкхолдери [26]:

1) зовнішні стейкхолдери:

- інвестори (І),
- партнери (П),
- споживачі (С),
- громадські організації (ГО),
- місцева громада (МГ),
- урядові структури (УС);

2) внутрішні стейкхолдери:

- працівники (П),
- акціонери (А),
- власники (В),
- менеджери (М).

На рис. 3 наведена модель сталого розвитку підприємства.

У запропонованій моделі сталого розвитку підприємства, на відміну від наявних, наведено ієрархічне розташування економічної, соціальної, екологічної сфер та визначена сфера корпоративної соціальної відповідальності підприємства. Крім того, запропоновано напрями застосування інструментів управління, за допомогою яких підприємство впливає на простір, з яким взаємодіє, та відповідає на сучасні запити суспільства щодо життя в безпечному середовищі. Запропоновані напрями впровадження інструментів управління зорієнтовані на збереження стійкості та життєздатності підприємства та підтримання його сталого розвитку. Це спосіб вирішення проблеми пристосування в ситуації, що склалася, відповідно до кожної зі сфер, з якими взаємодіє підприємство.

На нашу думку, КСВ має містити організаційно-економічну, правову, техніко-технологічну, екологічну, соціально-культурну, етичну та філантропічну відповідальності. У цьому випадку філантропічна, етична та соціально-культурна відповідальності належать до соціальної сфери. До екологічної сфери належить екологічна відповідальність, а техніко-технічна існує на межі екологічної та економічної сфер. До економічної сфери також належать правова та організаційно-економічна відповідальності. Також модель сталого розвитку формується на зовнішньому та внутрішньому напрямках діяльності підприємства [26] (рис. 3, рис. 4).

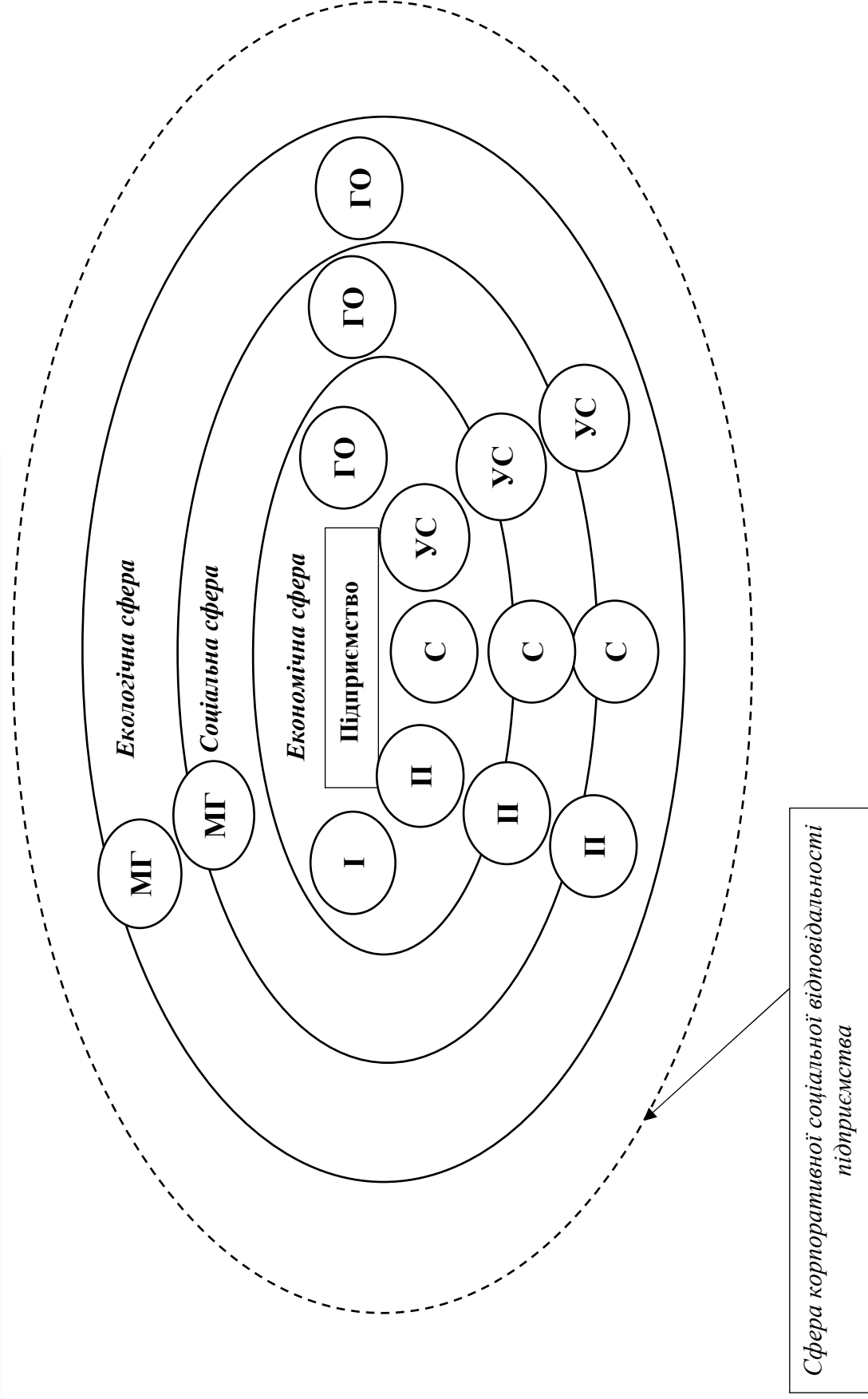

Рис. 3. Модель сталого розвитку підприємства на засадах корпоративної соціальної відповідальності на зовнішньому напрямі (розроблено авторами)

Перевагою сучасного бізнесу є його соціальне визначення та намагання поліпшити стан справ на територіях, де підприємство здійснює свою діяльність, зокрема в сфері сталого розвитку.

Екологічна безпека є найважливішою. Це запорука існування в екологічно чистому середовищі, вона сприяє життєдіяльності середовища взагалі та передбачає розумне задоволення екологічних потреб окремої людини, будь-якого підприємства та суспільства.

Світова спільнота визначає екологічну безпеку як відсутність загрози для навколишнього середовища (НС), у цьому випадку необхідно дотримуватися захищеності життєво важливих інтересів громадян, суспільства, держави, а також біосфери загалом від внутрішніх і зовнішніх впливів, негативних процесів, що створюють загрозу для здоров'я людей, біологічного різноманіття та сталого функціонування екологічних систем і виживання людства [5].

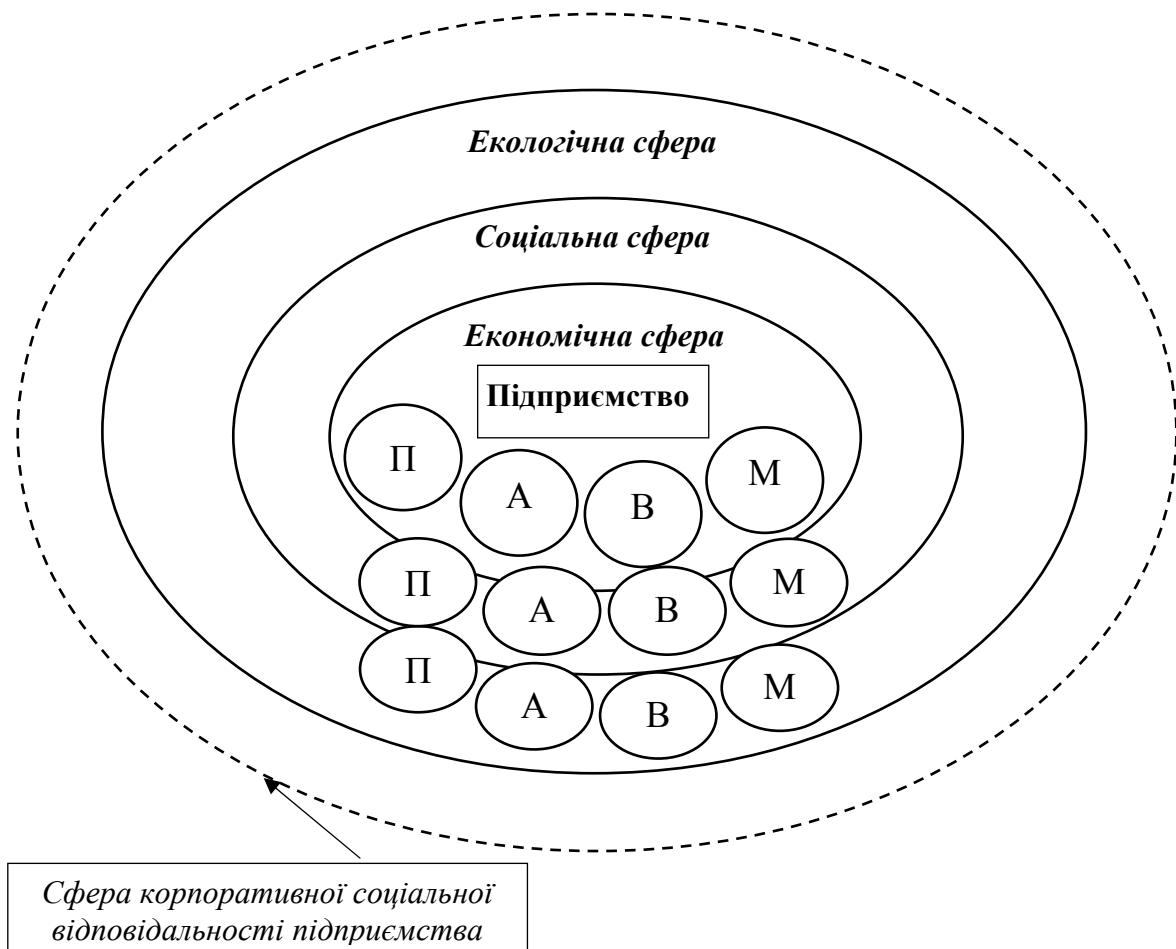

Рис. 4. Модель сталого розвитку підприємства на засадах корпоративної соціальної відповідальності на внутрішньому напрямі (розроблено авторами)

Екологічна безпека підприємства – це стан захищеності економічних інтересів підприємства від реальних і потенційних екологічних загроз, що створюються в процесі виробничої діяльності суб'єктів господарювання внаслідок екологічно незумовленого господарювання, за умови мінімізації негативного впливу виробничої діяльності самого підприємства на навколишнє природне середовище і суб'єкти виробничого процесу [23, с. 32].

Виробнича діяльність підприємств здатна негативно впливати на навколишнє природне середовище, зокрема на здоров'я та життя співробітників, а також на здоров'я місцевих груп населення та суспільства загалом. Створення комплексної системи управління екологічною безпекою забезпечує підприємству ефект синергії всіх елементів, що складається з оптимального використання матеріальних і організаційних ресурсів, що необхідні для підприємства.

Впровадження системи екологічної безпеки на підприємстві впливає на економічну, соціальну та екологічні сфери, оскільки на підприємстві впроваджуються норми виробництва, праці, викидів, відходів, стандарти економії ресурсів тощо. Крім того, якщо підприємство бажає залишатись життєздатним впродовж тривалого періоду часу, то воно повинно забезпечити збереження навколишнього середовища, економію ресурсів та підтримання здоров'я суспільства, зокрема своїх співробітників.

Важливою складовою корпоративної соціальної відповідальності є екологічна відповідальність, яка на сьогодні є предметом аналізу не лише біологічних, геофізичних, але й економічних і соціальних наук. Екологічна відповідальність виникла під дією екологічного законодавства: з метою уникнення санкцій підприємства змушенні були переглянути свою екологічну політику та вжити заходів для зменшення негативного впливу своєї діяльності на навколишнє середовище. Але з часом ця відповідальність перестає бути чимось примусовим, вона перетворюється на внутрішні правила ведення бізнесу, засновані на моральних засадах. Нині під екологічною відповідальністю бізнесу розуміють дії, які є корисними для навколишньогосередовища (або зменшують негативний вплив бізнесу на навколишнє середовище) і виходять за межі того, що підприємства зобов'язані робити за законом [24, с. 33].

Взаємодія із зацікавленими сторонами допомагає організації збільшити соціальний капітал, мінімізувати нефінансові ризики, ви-

явити нові можливості для розвитку компанії. Стейкхолдерів прийнято розділяти на дві групи: внутрішні і зовнішні. До внутрішньої групи зацікавлених сторін належить персонал, зокрема менеджмент і співробітники, рада директорів і акціонерів. До зовнішньої – споживачі, постачальники, держава, засоби масової інформації, ділові партнери, місцеві спільноти, громадські організації, конкуренти та ін.

Взаємини з зацікавленими сторонами можуть формуватися в двох сферах: економічній та соціальній.

Автори Н. С. Орлова та А. О. Харламова [24] вважають, що управління взаємодією з зацікавленими сторонами на завадах КСВ необхідно будувати на добросовісних відношеннях, зокрема на збалансованому врахуванні думок та очікувань заінтересованих сторін, зміні уявлень та очікувань заінтересованих сторін, впливі на їхні погляди через переконливі комунікації та ініціативи, взаємовигідному співробітництві, спостереганні за змінами щодо переконань зацікавлених сторін.

Власники підприємства та співробітники зосереджуються на питаннях підвищення вартості підприємства, своєчасного надання працівникам заробітної плати, що пропорційна умовам праці, результативності роботи, стажу, освіті; чіткого дотримання законодавства, документального працевлаштування, сплати підприємством соціальних внесків, відпустки, лікарняних, дотримання графіка роботи; поступового впровадження енергозберігальних технологій, застосування енергоменеджменту; участі в семінарах, конференціях, орієнтованих на розвиток підприємства; чесних та відкритих взаємовідносин власників підприємства з персоналом, споживачами продукції, постачальниками та іншими стейкхолдерами.

Для споживачів підприємства важливим є юридичне оформлення взаємовідносин, індивідуальний підхід, дотримання достовірності інформації, екскурсії для споживачів на підприємство. Для налагодження роботи із постачальниками робітникам необхідна підтримка постійного зв'язку з постачальниками, своєчасна оплата послуг, налагодження зручного під'їзду до підприємства, безкоштовні екскурсії для постачальників на підприємство в зручний час та в зручній формі. Для покращення іміджу товариства серед громади та місцевих мешканців здійснюють впровадження таких заходів: створення робочих місць для населення, реалізація проєктів підтримки місцевої громади, озеленення міста, розроблення сайту з інформаці-

єю про заходи підприємства. Для покращення стосунків із державними органами важливим є підвищення внеску підприємства в економіку країни, прозорість діяльності, відповідальна сплата податків, надання в оренду власного чи орендованого майна, зниження рівня забруднення навколишнього середовища [26].

Відносини між культурою та результатами роботи організації залежать значною мірою від змісту тих цінностей, які затверджуються конкретною культурою в організації. Соціальна відповідальність безпосередньо пов'язана з корпоративною (організаційною) культурою. Організація, крім відповідальності економічного типу, зобов'язана враховувати людські та соціальні аспекти впливу своєї ділової активності на працівників, споживачів і місцеві громади, а також роблять певний практичний внесок у вирішення соціальних проблем загалом. Більшість функцій корпоративної культури цінні як для членів корпорації, так і для суспільства. Головна ж цінність корпоративної культури полягає в тому, що вона спонукає компанії брати на себе певні зобов'язання діяти заради досягнення суспільного добробуту (навіть за умови, якщо це може зменшити її прибуток в окремий період часу). Саме корпоративна культура, на нашу думку, є своєрідним компасом для вибору правильного типу поведінки, необхідного для якісного поліпшення параметрів корпоративної соціальної відповідальності.

Побудова соціально-відповідальної корпоративної культури, політика наймання на основі спільної системи цінностей дозволяє знизити плинність кадрів, забезпечити нематеріальну мотивацію співробітників та позитивно вплинути на продуктивність праці [26].

Належне корпоративне управління містить органи управління компанією, що мають ефективно функціонувати та забезпечувати досягнення стратегічних завдань і захист прав власників, дотримання всіх юридичних вимог до компанії, виконання етичних норм і принципів, що полягають в дотриманні інтересів акціонерів та є в основі взаємин з усіма іншими зацікавленими в діяльності корпорації особами і суспільством загалом.

Таким чином, корпоративне управління безперервно пов'язане із корпоративною культурою.

Основою для формування корпоративної культури визначеного типу є не прописана місія та філософія компанії, а реальна щоденна поведінка топ-менеджменту організації.

На основі наявних принципів та цінностей керівництво створює все, що їх оточує. Корпоративна культура у цьому випадку здійснює певні функції, зокрема формує певний імідж організації, що відрізняє її від будь-якої іншої, посилює систему соціальної стабільності в організації, допомагає зміцнювати організацію, забезпечуючи властиві для неї стандарти поведінки, є засобом формування та контролю форм поведінки й сприйняття, доцільні з точки зору цієї організації, формує соціально-відповідальну поведінку компанії в соціумі [6, с. 39–40].

КСВ підвищує соціальну та економічну стабільність бізнесу й дозволяє нарощувати нематеріальні активи. Корпоративну соціальну відповідальність можна визначити як нову парадигму сталого розвитку підприємства (корпорації), що є визнаною та такою, що підтримується, нормативно-ціннісною системою співробітників, яка надає соціально орієнтовану модель розвитку бізнесу і підвищує життєздатність підприємства.

Висновки. Таким чином, у дослідженні запропоновано сферичну модель сталого розвитку підприємства, яка складається з трьох просторів зовнішнього середовища, з якими взаємодіє підприємство, та інструментів управління ними на засадах корпоративної соціальної відповідальності. Ця модель дозволяє досягти довготривалої рівноваги між основними сферами сталого розвитку підприємства (економічною, соціальною, екологічною) з відповідними напрямками впровадження інструментів управління корпоративною соціальною відповідальністю. Застосування на практиці соціальної відповідальності дає можливість завдяки запобіганню ризиків поліпшити управління та репутацію підприємства, збільшити обсяги продажів і частки ринку, мотивації співробітників, лояльність інвесторів, поліпшити фінансові показники, налагодити відносини з державним сектором і суспільством. Це зі свого боку призведе до формування довготривалої життєздатності підприємства.

Література

1. Зосименко Т. І. Соціальна сенсифікація бізнесу як мейнстрим сучасного економічного розвитку. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 1 (72). С. 17–22.
2. Крылов А. Н. Социальная сенсификация бизнеса и новые тенденции в экономической практике: позиционирование корпоративной социаль-

ной ответственности в современном обществе. Корпоративная социальная ответственность: экономические модели – мораль – успех – устойчивое развитие.. Москва: Икар, 2013. С. 420–437.

3. Бакаєв Л., Брайковська А. Міжнародний досвід впровадження соціальної відповідальності у діяльність операторів залізничного транспорту. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. Економіка і управління*. 2014. Вип. 30. С. 175–186. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpdetut_eiu_2014_30_20.pdf.

4. Баффетт У. Эссе об инвестициях, корпоративных финансах и управлении компаниями. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2008. 268 с.

5. Злотникова Т. В. Экологическая безопасность. *Экономист*. 1996. № 10. С.79–83.

6. Иванова Е. И. Корпоративная социальная ответственность как элемент корпоративной культуры. *Кант*. 2011. № 3(3). С. 39–44.

7. Марченко Е. М., Панова А.В. Корпоративная социальная ответственность как новая парадигма инновационного развития организации. *Экономика образования*. 2009. № 2. Ч. 2. С. 29–32.

8. Гончарова С. Ю., Гончаров А. Б., Аграмакова Н. В. Формування моделі управління сталим розвитком підприємства (організації). *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 372–377.

9. Белякова Г. Я., Озерова М. Г., Гаврилова О. Ю. Концептуальные основы устойчивого развития молочного скотоводства. *Фундаментальные исследования*. 2019. № 6. С. 35–41. URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=42483>.

10. Бекренев И. В., Лозовская Я. Н. Методические аспекты формирования адаптивного механизма устойчивого развития предприятия на основе целевого комплексного подхода. *Вестник Российского университета дружбы народов. Секция Экономика*. 2017. № 2. Т. 25 С. 233–241.

11. Бурик З. М., Огірко О. І. Інформаційні технології забезпечення сталого розвитку в контексті формування нової науково-технічної парадигми. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 1 (23), Т. 2. С. 24–28.

12. Васильчук І. П. Оцінка діяльності корпорацій в контексті сталого розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 2(45). С. 39–44.

13. Freeman R. Edward, S., Velamuri R., Moriarty B. Edward Corporate Stakeholder Responsibility: A New Approach to CSR. Virginia: Business Roundtable Institute for Corporate Ethics, 2006. 77 p.

14. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку: навч. посіб. / Т. К. Гречко та ін. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 264 с.

15. Elkington J. *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of the 21st Century Business*. Oxford: Capstone Publishing, 2000. 162 p.
16. Зайцева Л. О. Інтеграція сталого розвитку в діяльність компаній. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 55–60.
17. Квятковська Л. А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 1(48). С. 85–89.
18. Кузьміна О. С. Аналіз підходів до трактування поняття «сталий розвиток підприємства». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 5.Т. 1.. С. 13–21.
19. Пакулін С. Л., Пакуліна А. А. Управління сталим розвитком сучасного підприємства. *Траектория науки*. 2016. № 3 (8). URL: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/50>.
20. Борисова М. С., Вертакова Ю. В., Борисов А. М. Стратегическое управление жизнеспособностью организации на основе применения системы сбалансированных показателей: монография. Москва: Русайнс, 2016. 202 с.
21. Международная организация труда. Восточная Европа и Центральная Азия. 4. Развитие предприятий. URL: <https://www.ilo.org/moscow/dw4sd/themes/enterprise-developement/lang--ru/index.htm>.
22. Международная организация труда. Восточная Европа и Центральная Азия. Ресурсная платформа «Достойный труд в целях обеспечения устойчивого развития». URL: <https://www.ilo.org/moscow/dw4sd/lang--ru/index.htm>.
23. Федотова І. В. Оцінювання рівня екологічної безпеки автотранспортного підприємства. *Економіка транспортного комплексу*. 2017. Вип. 29. С. 30–40.
24. Бочарова Н. А. Екологічний аспект корпоративної соціальної відповідальності підприємств. *Економіка транспортного комплексу*. 2020. Вип. 35. С. 32–47.
25. Орлова Н. С., Харламова А. О. Концептуальні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні: монографія. Донецьк: Издательство, 2014. 250 с.
26. Бочарова Н. А. Формування програми розвитку КСВ на автотранспортному підприємстві. *Економіка транспортного комплексу*. 2018. Вип. 32. С. 107–123.

References

1. Zosymenko, T.I. (2014). Sotsialna sensybilizatsiya biznesu yak meynstryum suchasnoho ekonomichnoho rozvytku [Social sensitization of business as a mainstream of modern economic development]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of Chernihiv State Technological University*, 1 (72), 17–22. [in Ukrainian].

2. Krylov, A. N. (2013). *Sotsial'naya sensibilizatsiya biznesa i novyye tendentsii v ekonomicheskoy praktike: pozitsionirovaniye korporativnoy sotsial'noy otvetstvennosti v sovremennom obshchestve. Korporativnaya sotsial'naya otvetstvennost': ekonomicheskiye modeli – moral' – uspekhi – ustoychivoye razvitiye* [Social sensitization of business and new trends in economic practice: positioning of corporate social responsibility in modern society. Corporate social responsibility: economic models – morality – success – sustainable development]. Moscow: Ikar. [in Russian].
3. Bakayev, L. & Braykovskaya, A. (2014). Mizhnarodnyy dosvid vprovadzhennya sotsial'noyi vidpovidal'nosti u diyal'nist' operatoriv zaliznychnoho transportu [International experience in implementing social responsibility in the activities of railway transport operators]. *Zbirnyk naukovykh prats' Derzhavnoho ekonomiko-tekhnologichnoho universytetu transportu. Ser. Ekonomika i upravlinnya – Collection of scientific works of the State Economic and Technological University of Transport. Ser. Economics and Management*, 30, 175–186. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpdetut_eiu_2014_30_20.pdf. [in Ukrainian].
4. Baffett, U. (2008). *Esse ob investitsiyakh, korporativnykh finansakh i upravlenii kompaniyami* [Essays on Investment, Corporate Finance and Company Management]. Moscow: Al'pina Biznes Buks. [in Russian].
5. Zlotnikova, T. V. (1996). Ekologicheskaya bezopasnost' [Environmental safety]. *Ekonomist – Economist*, 10, 79–83. [in Russian].
6. Ivanova, Ye. I. (2011). Korporativnaya sotsial'naya otvetstvennost' kak element korporativnoy kul'tury [Corporate social responsibility as an element of corporate culture]. *Kant*, 3(3), 39–44. [in Russian].
7. Marchenko, Ye. M & Panova, A. V. (2009). Korporativnaya sotsial'naya otvetstvennost' kak novaya paradigma innovatsionnogo razvitiya organizatsii [Corporate social responsibility as a new paradigm for innovative development of an organization]. *Ekonomika obrazovaniya – Economics of Education*, 2 (2), 29–32. [in Russian].
8. Honcharova, S. YU., Honcharov, A. B. & Ahramakova, N. V. (2015). Formuvannya modeli upravlinnya stalym rozvytkom pidpryyemstva (orhanizatsiyi) [Formation of a model of management of sustainable development of the enterprise (organization)]. *Biznes Inform – Business Inform*, 1, 372–377. [in Ukrainian].
9. Belyakova, G. YA., Ozerova, M. G. & Gavrilova, O. YU. (2019). Kontseptual'nyye osnovy ustoychivogo razvitiya molochnogo skotovodstva [Conceptual foundations for sustainable development of dairy farming]. *Fundamental'nyye issledovaniya – Basic research*, 6, 35-41. Retrieved from: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=42483>. [in Russian].
10. Bekrenev, I. V. & Lozovskaya, YA. N. (2017). Metodicheskiye aspekty formirovaniya adaptivnogo mekhanizma ustoychivogo razvitiya predpriyatiya na osnove tselevogo kompleksnogo podkhoda [Methodological aspects of the formation of an adaptive mechanism for sustainable development of an enterprise based

on a targeted integrated approach]. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Sektsiya: Ekonomika – Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Section Economics*, 2 (25), 233–241. [in Russian].

11. Buryk, Z. M. & Ohirko, O. I. (2017). Informatsiyni tekhnolohiyi zabezpechennya staloho rozvytku v konteksti formuvannya novoyi naukovotekhnichnoyi paradyhmy [Information technologies for sustainable development in the context of the formation of a new scientific and technical paradigm]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Internauka» – International scientific journal «Internauka»*, 1 (23.2), 24–28. [in Ukrainian].

12. Vasylychuk, I. P. (2012). Otsinka diyalnosti korporatsiy v konteksti staloho rozvytku [Evaluation of corporations in the context of sustainable development]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Bulletin of socio-economic research*, 2(45), 39–44. [in Ukrainian].

13. Freeman, R. Edward., Velamuri, R. S. & Moriarty B. (2006). *Corporate Stakeholder Responsibility: A New Approach to CSR*. Virginia: Business Roundtable Institute for Corporate Ethics. [in English].

14. Hrechko, T. K., Lisovskyy, S. A., Romanyuk, S. A. & Rudenko, L. H. (2015). *Publichne upravlinnya v zabezpechenni staloho (zbalansovanoho) rozvytku [Rudenko LG Public administration in ensuring sustainable (balanced) development]*. Kherson: Hrin D.S. [in Ukrainian].

15. Elkington, J. (2000). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of the 21st Century Business*. Oxford: Capstone Publishing. [in English].

16. Zaytseva, L. O. (2019). Intehratsiya staloho rozvytku v diyalnist kompaniy [Integration of sustainable development into the activities of companies]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 11, 55–60. [in Ukrainian].

17. Kvyatkovska, L. A. (2013). Realizatsiya pryntsyviv kontseptsii staloho rozvytku v diyalnosti pidpryyemstva [Implementation of the principles of the concept of sustainable development in the enterprise]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Bulletin of socio-economic research*, 1(48), 85–89. [in Ukrainian].

18. Kuzmina, O. S. (2015). Analiz pidkhodiv do traktuvannya ponyattya «stalyy rozvytok pidpryyemstva» [Analysis of approaches to the interpretation of the concept of "sustainable development of the enterprise"]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 5 (1), 13–21. [in Ukrainian].

19. Pakulin, S. L. & Pakulina, A. A. (2016). Upravlinnya stalym rozvytkom suchasnoho pidpryyemstva [Management of sustainable development of a modern enterprise]. *Traektoryya nauky – The trajectory of science*, 3(8). Retrieved from: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/50>. [in Ukrainian].

20. Borisova, M. S., Vertakova, YU. V. & Borisov, A. M. (2016). *Strategicheskoye upravleniye zhiznesposobnost'yu organizatsii na osnove primeneniya sistemy sbalansirovannykh pokazateley: monografiya [Strategic management of the*

viability of an organization based on the use of a balanced scorecard: monograph]. Moscow: Rusayns. [in Russian].

21. *Mezhdunarodnaya organizatsiya truda. Vostochnaya Yevropa i Tsentral'naya Aziya. 4. Razvitiye predpriyatiy [International Labor Organization. Eastern Europe and Central Asia. 4. Enterprise development]*. Retrieved from: <https://www.ilo.org/moscow/dw4sd/themes/enterprise-developement/lang--ru/index.htm>. [in Russian].

22. *Mezhdunarodnaya organizatsiya truda. Vostochnaya Yevropa i Tsentral'naya Aziya. Resursnaya platforma «Dostoyunnyy trud v tselyakh obespecheniya ustoychivogo razvitiya» [The International Labour Organization. Eastern Europe and Central Asia. Resource platform "Decent work for sustainable development"]*. Retrieved from: <https://www.ilo.org/moscow/dw4sd/lang--ru/index.htm>. [in Russian].

23. Fedotova, I. V. (2017). Otsinyuvannya rivnya ekolohichnoyi bezpeky avtotransportnoho pidpryyemstva [Assessment of the level of ecological safety of a motor transport enterprise]. *Ekonomika transportnoho kompleksu – Economics of the transport complex*, 29, 30–40. [in Ukrainian].

24. Bocharova, N. A. (2020). Ekolohichnyy aspekt korporatyvnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti pidpryyemstv [Environmental aspect of corporate social responsibility of enterprises]. *Ekonomika transportnoho kompleksu – Economics of the transport complex*, 35, 32–47. [in Ukrainian].

25. Orlova, N. S. & Kharlamova, A. O. (2014). *Kontseptualni zasady korporatyvnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti v Ukrayini: Monohrafiya [Conceptual principles of corporate social responsibility in Ukraine: Monograph]*. Donetsk: Yzdatelstvo. [in Ukrainian].

26. Bocharova, N. A. (2018). Formuvannya prohramy rozvytku KSV na avtotransportnomu pidpryyemstvi [Formation of the CSR development program at the motor transport enterprise]. *Ekonomika transportnoho kompleksu – Economics of the transport complex*, 32, 107–123. [in Ukrainian].

STUDYING CSR AS A BASIS FOR THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

BOCHAROVA N., FEDOTOVA I. Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor, Department of Management, Kharkiv National Automobile and Highway University, Ya. Mudrogo str., 25, Kharkiv, Ukraine, 61002.

E-mail: bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, ORCID 0000-0003-4371-0187

E-mail: irina7vf@gmail.com, ORCID 0000-0002-3277-0224

Abstract. *The article examines the global trends in the development of corporate social responsibility (CSR) with special emphasis on the sustainable development of enterprise viability. The existing models of sustainable development offered by different scientists are analyzed. A spherical model of sustainable development of the enterprise is proposed, which consists of three spaces of the external environment with which the enterprise interacts, and the tools for*

their management on the basis of corporate social responsibility. The proposed model presents the hierarchical location of economic, social, environmental spheres and defines the scope of corporate social responsibility of the enterprise. The directions of application of management tools are offered by means of which the enterprise influences the space with which it interacts, and meets modern demands of a society for a life in a safe environment. These areas of implementation of management tools are focused on maintaining the stability and viability of the enterprise and its sustainable development, it is a way to solve the problem of adaptation to the current situation, according to each area faced by the enterprise. The proposed model allows to achieve a long-term balance between the main areas of sustainable development of the enterprise (economic, social, environmental) with the relevant areas of implementation of corporate social responsibility management tools. The model is built for society as a whole, but it can be adapted to form a model of sustainable development of the enterprise in terms of ensuring its viability. The application of social responsibility in practice provides benefits in improving management by preventing risks, improving the company's reputation, increasing sales and market share, employee motivation, investor loyalty, improving financial performance, building relationships with the public sector and society, and environmental protection, which in turn will lead to the formation of long-term viability of the enterprise.

***Key words:** sustainable development, corporate social responsibility, viability of enterprises, the concept of environmental responsibility, economic, social and environmental spheres.*

ИССЛЕДОВАНИЕ КСО КАК ОСНОВЫ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

БОЧАРОВА Н. А., ФЕДОТОВА І. В. кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, ул. Я. Мудрого, 25, г. Харьков, Украина, 61002.

E-mail: bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, ORCID 0000-0003-4371-0187

E-mail: irina7vf@gmail.com, ORCID 0000-0002-3277-0224

***Аннотация.** В статье исследованы глобальные тренды развития корпоративной социальной ответственности (КСО) с особым акцентом на устойчивое развитие жизнеспособности предприятий. Проанализированы существующие модели устойчивого развития, которые предлагают различные ученые. Продемонстрирована сферическая модель устойчивого развития предприятия, которая состоит из трех пространств внешней среды, с которыми взаимодействует предприятие, и инструментов управления ими на основе корпоративной социальной ответственности. В предложенной модели представлено иерархическое расположение экономической, социальной и экологической сфер и определенная сфера корпоративной социальной ответственности предприятия. Предложенная модель позволяет достичь длительного равновесия между основными сферами устойчивого развития предприятия с соответствующим направлением внедрения инструментов управления корпоративной социальной ответственностью. Модель построена для общества в целом, но ее можно адаптировать для формирования модели устойчивого развития предприятия с точки зрения обеспечения его жизнеспособности.*

***Ключевые слова:** устойчивое развитие, корпоративная социальная ответственность, жизнеспособность предприятий, концепция экологической ответственности, экономическая, социальная и экологическая сферы.*